

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИННОВАЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

АРХЕОЛОГИЯ ВА БУХОРО ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ

(энг қадимги замонлардан ҳозиргача)

мавзусида Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция

МАТЕРИАЛАРИ

2024 йил 10 май

Бухоро - 2024

Илмий-амалий анжуман Бухоро тарихи, манбашунослиги, тарихшунослиги, археологияси, этнографияси, нумизматикаси, шахарсозлиги, маданият ва санъати сохаларида амалга оширилаётган энг янги илмий натижаларни илмий жамоатчиликка етказиш, фан ва таълимнинг узвий богликлигини кучайтириш мақсадида Бухоро давлат университетида **2024 йил 10 май** куни **“БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ” (ЭНГ КАДИМГИ ЗАМОНЛАРДАН ҲОЗИРГАЧА)** мавзусидаги Республикао микёсида илмий-амалий конференция белгиланган тадбирларни амалга ошириш мақсадида утказилди.

Ушбу илмий туплам кенг илмий жамоатчилик, Бухоро тарихи билан кизикувчилар, тарихчилар, магистрантлар ва талаба ёшларга мулжалланган

Масъул мухаррир:

БухДУ профессори, тарих фанлари доктори

Х.,Х.,Тураев

Тахрир хайъати ва аъзолари:

О.Х.Хамидов - Бухоро давлат университети ректори, и.ф.д., профессор Т.Х.Расулов - илмий ишлар ва инновациялар буйича проректор, ф.ф.д., профессор А.А.Болтаев - Тарих в юридик факультети декани, ф.ф.д., доцент Ф.У.Темиров - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси мудири, т.ф.ф.д (PhD) доцент С.И.Иноятов - Бухоро давлат университети профессори, т.ф.д.

М.И.Ниязова - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси доценти, т.ф.н М.Б.Курбонова - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси доценти, т.ф.н Ф.Д.Бобожонова - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси доценти, т.ф.н А.А.Болтаев - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси доценти, т.ф.ф.д (PhD) Б.Б.Болтаев - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси катта уқитувчиси, т.ф.ф.д (PhD) О.И.Ражабов - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси катта уқитувчиси, Ш.У.Носиров - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси уқитувчиси,

Тупловчи ва нашрга тайёрловчилар:

Темиров Ф.У. - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси мудири

Умаров Б.Б. - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси уқитувчиси

Носиров Ш.У. - Археология ва Бухоро тарихи кафедраси уқитувчиси

Мазкур туплам Бухоро давлат университети Илмий Кенгашининг 2024 йил 4 майдаги 9 - сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

Илмий-амалий анжуман материалларида ёритилган тарихий жараёнлар, маълумотлар, чиқарилган хулосалар, манба ва адабиётлар учун муаллифларнинг узлари масъул ва жавобгардир

**Бухоро тарихи масалалари (Энг кадимги замонлардан
hozirgacha) TURKISTON DAVRIY MATBUOTIDA IJTIMOYI
JARAYONLARNING YORITILISHI**

**Inoyatova Mohinur Mirzobek qiz Buxoro
davlat universiteti, 4-kurs talabasi Ilmiy
rahbar: Utayeva F.X.- Buxoro davlat
universiteti dotsenti, t.f.f.d. (PhD)**

XIX-XX asrlarda aholining ijtimoiy jarayonlari haqidagi ma'lumotlar matbuot materiallarida berib borilgan bo'lib, ayniqsa xotin-qizlar masalasi haqida ko'proq ma'lumotlar berib borilgan. Bu masalalarni o'rganish mavzuning dolzarbligini oshiradi. Xotin - qizlarni davolash, ularni savodli qilish yoki erta turmushga berishni oldini olish masalalari haqidagi jarayonlar matbuot sahifalarida kam bo'lsada yoritib borilganligi bilan ahamiyatlidir.

Tahlil natyalari yana shuni ko'rsatadiki, o'sha davr matbuoti sahifalarida, o'lkada 1883- yilda tashkil etilgan dastlabki shifoxona - xotin-qizlar va bolalar shifoxonasi haqida ma'lumotlar berilgan. N.N.Gundius, A.V.Poslavskaya va E.N Mandelshtam Toshkentda mahalliy ayollar uchun ambulatoriya tashkil etish tashabbusi bilan 1882- yilda Turkiston general-gubernatoriga murojaat etganlar hamda ular ushbu ambulatoriyaning birinchi shifokorlari qilib tayinlanganlar. Mazkur ambulatoriyani tashkil etish to'g'risidagi asosga ko'ra¹, shifoxonada faqat tibbiyot sohasiga ega ayollar xizmat qilishgan. Yordam so'rab murojaat qilgan ayollar va bolalarga bepul yordam ko'rsatilgan, shujumladan, dorilar, suv muolajalari, oddiyjarrohlik va yaralarni bog'lash ishlari ham tekin amalga oshirilganligi ko'rsatib o'tilgan.

Matbuot xabarlaridan ma'lum bo'lishicha, keyinchalik Turkistonning boshqa shaharlarida ham bunday ambulatoriyalar birin-ketin tashkil etila boshlangan. Xususan 1885-yilda Samarqand shahrida bunday shifoxona vujudga kelib, u Samarqand shahri boshqarmasi tomonidan moliyalashtirilganligi aytilgan.² Dorilar esa Samarqanddagi "Zemstvo" dorixonasi tomonidan bepul berilgan.

Turkiston matbuotida 1886-yilda Xo'jandda, undan keyin Andyon, Marg'ilon, Namangan va Qo'qon kabi shaharlarda bunday shifoxonalar paydo bo'lganligi ham qayd etib o'tilgan. Mahalliy ayollar va bolalar uchun tashkil qilingan bu ambulatoriyalarning yillik hisoboti "Turkestanskije vedomosti" gazetasida e'lon qilib borilgan. Bu hisobotlar hajm jihatdan katta bo'lib gazetaning 2-3 betini egallagan hamda ko'pincha gazetaning bir nechta sonida bosilgan. Hisobotni ambulatoriya mudirasi yozib, unda ayollar va bolalarning kasalxonaga murojaati, ular o'rtasida ko'p tarqalgan kasallik sabablari, murojaat etgan ayollarning milliy tarkibi qo'rsatilgan. Masalan, Toshkentda ayollar va bolalar ambulatoriyasi mudirasi A.V.Poslavskayaning hisobotida qayd etilishicha, 1885-yilda ambulatoriyaga 1749 ayol murojaat qilib, ular kasalxonaga 3812 marotaba qatnagan.

Bemorlarning milliy tarkibi quyidagicha bo'lgan: o'zbeklar va tojiklar 1674 kishi bo'lib umumiy murojaat qilganlarning 95.5% bo'lib, qozoqlar 49 nafar ya'ni taxminan 2,9% bo'lgan, tatarlar 18 nafar ya'ni, 1.02%, yahudiylar 8 nafar ya'ni, 0,4 % hisoblanganligi ko'rsatib o'tilgan³. Asosan ayollarga tibbiy yordam qo'rsatishda tug'ruq va undan keyingi davr alohida o'rin to'tgan. XIX asr oxiri -XX asr boshlarida Turkistonda ayollar bolalarni uy sharoitida dunyoga keltirishgan, faqat katta shaharlarda doylalar bo'lgan, qishloqlarda ayolning yaqin qarindoshlari: onasi, qaynonasi, opalari va boshqa yaqinlari tug'ruq jarayonida ishtirok etib, yordam qo'rsatganlar. Bu davrda bemorlar ahvoli faqat o'ta og'ir bo'lgandagina, ayrim hollarda istisno tariqasida shifokorlarga murojaat qilingan. Ta'kidlash joizki, bunday holatda ayol shifokorlar bilan bir qatorda erkak shifokorlar ham bemorlarga yordam qo'rsatganligini tarixiy

¹ Санобар Шодмонова. Туркiston хотин-кизларининг жамиятда тутган урни // Жамият ва бошқарув. 2006.- №2.- Б.91-93

² Зиёев Н. Тарих-утмиш ва келажак кузгуси. Тошкент: Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2000. - Б.286.

³ Ниёзов Н.Н. Захарли хаёт // Тула асарлар туплами. Т.2. -Т., 1989.

hujjatlar tasdiqlaydi. Turkistonda birinchi tug'ruqxona Toshkent 1880-yilda "Mehr-muruvvat" jamiyati qoshida tashkil etilgan.

1906- yilda "Samarqand" gazetasida qayd etilishicha, Samarqand aholisini xususiy ravishda davolanishga taklif qilib, aholining kambag'al qatlamiga mansub kishilarni bepul davolashni va'da qilgan

Matbuot sahifalarida o'lkada faoliyat yuritayotgan tibbiyot xodimlari ko'rsatkichi va ularning Rossiya guberniyasida aholiga tibbiy yordam ko'rsatayotgan xodimlar sonidan ancha kamligiga e'tibor qaratilgan. Turkiston matbuotidagi aholiga tibbiy yordam ko'rsatish masalalariga doir ma'lumotlardan ko'rinadiki, o'lkada tashkil etilgan shifoxonalardan ko'proq shahar aholisi foydalanar edi. Turkiston aholisining ko'pchiligini tashkil qilgan qishloq aholisi XIX asr oxiri — XX asr boshlarigacha tibbiy yordam ko'rsatish xizmatidan ancha chetda edi.

Gazetasida yozilishicha, mahalliy kishilar kasal bo'lib qolsa, shifokorga yordam so'rab murojaat etishda ikkilanishiga sabablardan biri til bilmasligi edi. Shunga qaramay, bemor ahvolini ishora bilan tushuntirar, shifokorning aytgan so'zlarini tushunmay, bergan dorisini qanday ichishni bilmay, o'z bilganlaricha ichardi¹.

XX asr boshlarida Turkiston matbuotida xotin-qizlarga ilm berishning ahamiyatiga alohida urg'u berilgan. Turkiston mahalliy ayollarining ba'zilari otinoyi qo'lida savod chiqarib, diniy ta'lim olganlar. Otinoyilar qizlarga o'z uylarida savod o'rgatib, diniy ta'limdan tashqari, she'riyatdan ham saboq berishgan. 1906 yilda "Turkiston viloyatining gazetasi" sahifalarida ta'kidlanganidek: "Agar xotun kishi tarbiyat topgan ilmlik bo'lsa, farzandini ham tarbiyat qilib taraqqiylik odami qiladur." Oyna" jurnalida ham onalar ilmi bo'lishi lozimligi alohida ta'kidlangan bo'lib, unda: "Bolaga ona birinchi omil va murabbiy ekanligi qayd etiladi².

XIX asr oxiri - XX asr boshida Turkiston xotin-qizlari muammolaridan biri qizlarni erta turmushga berish masalasiga ham alohida e'tibor berila boshlandi. Turkistonda bosilib chiqqan rasmiy matbuot sahifalarida ham shu masala yuzasidan maqolalar chop etilgan. Chunonchi, 1899- yilda "Turkestanskie vedomosti" gazetasida mahalliy halqlarda qizlarni juda erta, ya'ni 12-14 yoshlarida uzatilayogani tanqid qilingan. Qizlarni bunday erta uzatish tibbiy tomondan ham qonun tomondan ham maksadga muvofiq emasligi ta'kidlangan. Abdurauf Fitrat erta oila qo'rish nafaqat qizlarga balki yigitlarga ham tibbiy tomondan zarar ekanligini ta'kidlab, erkaklarga 23 va qizlarga 18 yoshdan oldin turmush qo'rmaslikni maslahat bergan.

Xulosa qilib aytganda, Turkiston aholisining maishiy hayotiga kirib kelgan yangiliklar haqidagi materiallar rus tilidagi gazetalarda, rasmiy matbuotda keng yoritib borilgan. Jadid matbuotida esa mahalliy aholining mazkur yangiliklarga munosabatiga doir sanoqli maqola va xabarlar mavjud bo'lgan. Shunday bo'lishiga qaramasdan aholining ijtimoiy taraqqiyotini yaxshilash masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan.

1. Курбонова, Д. Н. (2024). ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ GOOGLE DOCS И РЕДАКТИРОВАНИЯ ФАЙЛОВ В СРЕДЕ GOOGLE. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 44(4), 108-113.
2. Soliyevna, S. S. (2024). SO'G'D KONFEDERATSIYASINING SHAKLLANISH JARAYONI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 174-180.
3. Kholmamatovna, U. F. (2024). CREATION OF THE PLACE OF SPECIALISTS AND JOB IN THE TEXTILE INDUSTRY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 189-197..
4. Axmatovna, J. N. (2024). QUYI ZARAFSHON VOHASI AHOLISINING YER-SUVDAN FOYDALANISH BILAN BOGLIQ AN'ANALARI (XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSHLARI). *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 181-188..

5. Utayeva, F. (2023). TO'QIMACHILIK FABRIKASIDA AHOLINING ISH BILAN TA'MINLANISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 41(41).
6. F Utayeva **BUXORO IP-GAZLAMA KOMBINATINING QURILISH TARIXI VA ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATI** *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 2023
7. Utayeva, F., & Muxamedjonova, M. (2024). TO 'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 49-49.
8. F Utayeva, B Safarov **ИСТОРИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУХАРСКОГО ПРЯДИЛЬНОГО-ТЕКСТИЛЬНОГО КОМБИНАТА** *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, 2023
9. Utayeva, F. (2023). BUXORO TO'QIMACHILIK KOMBINATINI MALAKALI MUTAXASISLAR BILAN TA'MINLASH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 41(41).
10. Utayeva, F. (2023). BUXORO IP-GAZLAMA KOMBINATINING QURILISH TARIXI VA ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 41(41).
11. Utayeva, F., & Safarov, B. (2023). ИСТОРИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУХАРСКОГО ПРЯДИЛЬНОГО-ТЕКСТИЛЬНОГО КОМБИНАТА. *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 303-307.
12. Utayeva, F., Sharipova, P., & G'ayratjon qizi Rahmatova, R. F. (2023). MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORO TO 'QIMACHILIK SANOATIDA MODERNIZATSIYALASHUV JARAYONLARI. *Scientific journal of the Fergana State University*, (6), 61-61.
13. Kholmamatovna, U. F. (2022). Bukhara Yarn and Fabric Factory (1970-1985). *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, 3(6), 160-164.
14. Utayeva, F. (2022). Utayeva FX MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORODA TO'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 18(18).
15. Utayeva, F. (2022). Utayeva FX BUXORODA TO'QIMACHILIK SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 18(18).
16. Utayeva, F. (2021). BUXORO TARIXINI O'RGANISHDA ARXEOLOGIK TADQIQOTLARNI O'RNI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 7(7).
17. Utayeva, F. (2021). Activities and Financial Status of Bukhara Mangit Rulers in The Years Of Independence. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 7(7).
18. Utayeva, F. (2021). TARIX DARSLARIDA MUTAFAKKIRLARNING MA'NAVIY MEROSLARIDAN FOYDALANISH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 6(6).
19. Utayeva, F. (2021). ЎЗБЕКИСТОН ИЛМИЙ ТАРИХИЙ МАТБУОТДА БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 6(6).

20. Utayeva, F. (2021). MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORODA TO'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 8(8).
21. Kholmamatovna, U. F. (2024). CREATION OF THE PLACE OF SPECIALISTS AND JOB IN THE TEXTILE INDUSTRY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 189-197.
22. Utayeva, F., & Muxamedjonova, M. (2024). TO 'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 49-49.